

Dijitalleşme ve Medya Okuryazarlığı Üzerine İncelemeler: Türkiye'deki Akademik Çalışmalar

Analyses on Digitalization and Media Literacy: Academic Studies in Turkey

Mehtap UYAR* Tuğba ASRAK HASDEMİR**

Araştırma Makalesi Research Article

Başvuru Received: 22.01.2023 ■ Kabul Accepted: 28.03.2023

ÖZ

Bilgi ve iletişim teknolojisindeki gelişmeler hem iletişim uygulamalarını hem de medya okuryazarlığı dahil iletişim çalışmalarının kuramsal temellerini etkilemektedir. "Medya okuryazarlığı" terimiyle ilgili çeşitli tartışmalar ve araştırmalar bulunmaktadır. Dijitalleşmenin hızla yaygınlaştığı günümüzde, medya okuryazarlığının içeriği de konvansiyonel medya yanında dijital medyayı da kapsayacak biçimde genişlemiş durumdadır. Bu bağlamda, İnternet okuryazarlığının yanı sıra bilgisayar, siber, ağ, dijital ve bilgi okuryazarlığı gibi okuryazarlıklardan da söz edilmektedir. Makale; dijital medya okuryazarlığı, dijital okuryazarlık, veri ve bilgi okuryazarlığı başta olmak üzere Türkiye'de medya okuryazarlığı kapsamında yapılan çalışmaları incelemeyi amaçlamaktadır. Söz konusu amaç doğrultusunda, çalışmanın odağını, 2015-2020 yılları arasında Türkiye'de sosyal bilimler, bilim ve teknoloji ile iletişim bilimleri alanlarında hazırlanmış doktora tezleri oluşturmaktadır. T.C. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi veri tabanından ulaşılan tezler; kapsamı, metodolojisi ve medya okuryazarlığı konusunu ele alış biçimi ve çıkarımları çerçevesinde incelenmiştir. Medya okuryazarlığı konusunda hazırlanan tezlerde kullanılan nitel, nicel ve karma metodolojiye veya ikincil veri kaynaklarına dayanan araştırma yöntem ve tekniklerinden yararlanma biçimleri incelenmiştir. Yapılan incelemelerden hareketle, uluslararası alanda medya okuryazarlığı uygulamaları ve araştırmaları çerçevesinde öne çıkan sonuçlar ve alanyazın da göz önüne alınarak, gelecekteki iletişim araştırmaları, medya okuryazarlığı eğitimi ve uygulamaları için önerilerde bulunulmuştur. Bu çerçevede, veri odaklı bir toplumda, dijital medya ortamlarının fırsatlarını kullanabilen ve olası risklerden kaçınabilen bireylerin var olabilmesi için, dijital medya okuryazarlığı bilgi ve becerilerinin önemi bir kez daha vurgulanmalıdır.

Anahtar Kelimeler: Dijital Medya, Medya Okuryazarlığı, Doktora Tezleri, Dijital Medya Ortamı, Olanaklar ve Riskler.

ABSTRACT

The advances in information and communication technology affect both communication practices and theoretical foundations of communication studies, including media literacy. There are various discussions and research on the term "media literacy". In today's world where digitalization is rapidly spreading, the content of media literacy has expanded to include digital media as well as conventional media. Besides internet literacy, some other literacies such as computer, cyber, network, digital, and information literacies are also mentioned. This article aims to examine the studies carried out within the scope of media literacy in Turkey, especially digital media literacy, digital literacy, data and information literacy, and so on and so forth. In line with the aforementioned purpose, the focus of the study is the doctoral dissertations prepared in the fields of social sciences, science and technology and communication sciences in Turkey between the years 2015-2020. The dissertations accessed from the database of the National Thesis Center of the Council of Higher Education in Turkey were examined in terms of their scope, methodology, the way they address the issue of media literacy, and their implications. The ways of conducting research methods and techniques based on qualitative, quantitative and mixed methodology or secondary data sources in the theses prepared on media literacy were examined. This study aims to examine the qualitative, quantitative, and mixed methodology used in the studies or research based on secondary data sources. Based on these examinations, suggestions have been made for future communication research, media literacy education and practices, taking into account the prominent results and literature within the framework of media literacy practices and research in the international arena, including Europe. In this context, the importance of digital media literacy knowledge and skills should be emphasized once again in order for individuals who can use the opportunities of digital media environments and avoid possible risks in a datafied society.

Keywords: Digital Media, Media Literacy, Doctoral Dissertations, Digital Media Environment, Possibilities and Risks.

Giriş

Medya okuryazarlığı konusu, bir yandan medya araştırmacıları tarafından ele alınırken, diğer taraftan çocuklarının medya ile ilişki kurması konusunda endişelenen ebeveynler, eğitimciler ve vatandaşların da ilgisini çekmektedir. Seksenli yıllardan itibaren, dünyanın hemen hemen her yerinden hem akademisyenler hem de ilgili bireyler medya okuryazarlığı konusuyla ilgili çok sayıda makale üretmektedir (Potter, 2010: 675). Bununla birlikte elli yıldan fazla süredir gündemde kalan medya okuryazarlığı kavramının, pek çok araştırmacı tarafından tartışılrsa da kapsayıcı ve tüm araştırmacılar tarafından kabul edilen, tek bir tanımının bulunmadığı görülmektedir. Medya üretimi ve kullanımının şematik bir temsilini kullanarak çok sayıda tanım yapılandırılmaya çalışıldığında, medya okuryazarlığının çeşitli tanımlarına tematik bir genel bakış sağlanabilir. Bu nedenle, medyanın temel yönlerini ve medya okuryazarlığı açısından kullanımlarını ve buna karşılık gelen medya okuryazarlığı literatüründeki vurgu belirtilmelidir (Rosenbaum, Beentjes ve König, 2008). Livingstone'un bilgisayar veya İnternet okuryazarlığı olarak belirttiği yeni bir okuryazarlık biçimi de bugün, bilgi ve iletişim teknolojilerinde büyük bir değişim ile öne çıkmaktadır. Ayrıca Livingstone (2004), bilgi ve iletişim teknolojilerinin yaygın olarak tanıtılmasıyla okuryazarlığın değiştiğini, özellikle İnternet'le ilişkili okuryazarlığın yazılı ve görsel-işitsel medyadan önemli ölçüde farklı olduğunu belirtmektedir.

Bu makalenin amacı, medya okuryazarlığını konu edinen akademik çalışmaları ve bu çalışmalardaki "medya okuryazarlığı" kavrayışını incelemektir. Lisansüstü çalışmaların üst düzeyinde yer alan doktora tezlerinin, taşıması gereken diğer özelliklerinin yanı sıra, alana katkı sağlama ve özgün olma koşullarının aranması bakımından akademik değeri yüksek çalışmalar olduğu varsayımıyla hareket edildiğinden çalışma, medya okuryazarlığı ile ilgili yapılmış akademik tezler içerisinden ulusal düzeyde yapılmış doktora tezleriyle sınırlı tutulmuştur. Bu amaçtan yola çıkılarak şu sorular cevaplanmaya çalışılmıştır:

1. Türkiye'de 2015 yılından 2020 yılına kadar medya okuryazarlığı konusunu ele alan kaç tez bulunmaktadır? Bu çalışmaların kaç iletişim Bilimleri alanına doğrudan dahil olmaktadır?
2. Çalışma kapsamına dahil edilen tezler hangi yıllarda ve hangi üniversitelerde yapılmıştır?
3. Çalışma kapsamına dahil edilen tezlerin amaçları nelerdir?
4. Çalışma kapsamına dahil edilen tezlerin araştırma yöntem ve teknikleri nelerdir?
5. Çalışma kapsamına dahil edilen tezlerin genel bulguları nelerdir?
6. Çalışma kapsamına dahil edilen tezlerin "okuryazarlık" terimlerini nasıl tanımladıkları kapsamında vardıkları sonuçlar ve tavsiyeler nelerdir?

Türkiye'de medya okuryazarlığı üzerine yapılan doktora tezlerini inceleme amacı taşıyan bu çalışma, tarama modelinden yapılmış betimsel bir çalışmadır.

Medya Okuryazarlığı Kavramının Tarihsel Açından Önemi

Medya konusunun gerekliliğinden ilk olarak bahseden Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü'dür (UNESCO). UNESCO altmışlı yıllarda, medya okuryazarlığı eğitiminin önemli ve toplumsal bir ihtiyaç olduğunu gündeme getirmiştir. UNESCO konunun önemini gündeme getirdiği dönemlerde, medyanın toplumsal ilerleme üzerindeki hayati rolünü tanımladıktan sonra, iletişim alanları üretme ve bu alanları sürdürme düşüncesi ile konuya olan duyarlılığını göstermiştir. UNESCO, bilgiye evrensel olarak erişimin sağlanabilmesi ve bireylere ifade özgürlüğünün sunulabilmesine katkıda bulunarak, medya okuryazarlığı eğitiminin genç bireyler üzerindeki kritik rolünü de vurgulamıştır. Bilgi toplumunda, özellikle gençler olmak üzere, bireyleri güçlendirmek ve onların her alanda katılımlarını sağlayabilmek adına, onlara bilgiye ücretsiz ve eşit bir şekilde erişilebilmeleri için olanak sunulmalıdır. Bilgiye ücretsiz ve eşit bir şekilde erişilebilmek için en önemli çözüm yollarından biri ise, medya okuryazarlığı eğitiminin okul müfredatında yerini almasıdır (Khana, 2006: 5). Bilgilendirilmiş

bir medya okuryazarlığı müfredatı, medyanın etkisine ilişkin ciddi sorumluluğu bireysel medya kullanıcılarına, ebeveynlere ve genç izleyicilerin öğretmenlerine yükler (Brown, 1998).

UNESCO, medya okuryazarlığı eğitiminin temel bir ihtiyaç olduğuna vurgu yaptıktan sonra, 1982 yılında Grunwald Medya Eğitimi Bildirgesi'ni yayınlamıştır. İletişim araçlarının ve ürünlerinin bilinçli kullanımının ve medya eğitiminin insan yaşamının her evresinde önemli olduğunu vurgulayan Bildirge, yetkililere şu çağrıyla yapmaktadır (UNESCO, 1982):

1. Okul öncesinden üniversite düzeyine ve yetişkin eğitime kadar kapsamlı medya eğitim programları başlatın ve destekleyin. Bu programların amacı, eleştirel farkındalığın gelişmesini teşvik edecek bilgi, beceri ve tutumu geliştirerek, elektronik ve basılı medya kullanıcılarının yeterlilik düzeylerinin ilerlemesine katkı sağlamaktır. Bu tür programlar tercihen, medya ürünlerinin analizini, yaratıcı ifade aracı olarak medyanın kullanımını ve mevcut medya kanallarının etkili kullanımını ve bunlara katılımı içermelidir;
2. Öğretmenler ve araçların hem medya hakkındaki bilgi ve anlayışlarını artırmak hem de uygun öğretim yöntemleri konusunda onları eğitmek için eğitim kursları geliştirmek;
3. Psikoloji, sosyoloji ve iletişim bilimi gibi alanlardan medya eğitiminin yararına olan araştırma ve geliştirme faaliyetlerini teşvik etmek;
4. UNESCO tarafından medya eğitiminde uluslararası işbirliğini teşvik etmeyi amaçlayan eylemleri desteklemek ve güçlendirmek.

Bu bildirge, medyanın çağdaş toplumlarda gittikçe önemli ve etkili bir güç olduğunu ve kitle iletişim araçlarıyla tutarlı ve sistematik bir eğitiminin modern vatandaşlığın vazgeçilmez bir parçası olarak görülmesi gerektiğini savunur. Buckingham'a göre, bildirmede, medya eğitiminin tanımı verilirken günümüzde de paylaşılmaya devam eden belirli önemli noktalara değinilmiştir (Buckingham, 2001: 2):

- Medya eğitimi, hareketli görüntü medyası (film, televizyon, video), radyo ve kayıtlı müzik, yazılı medya (özellikle gazeteler ve dergiler) ve yeni dijital iletişim teknolojileri dahil olmak üzere tüm medya yelpazesi ile ilgilidir. Yalnızca baskı ile ilgili olarak değil, aynı zamanda sembolik görüntü ve ses sistemlerinde de geniş tabanlı bir 'okuryazarlık' geliştirmeyi amaçlamaktadır.
- Medya eğitimi, medyayı öğretmek ve öğrenmekle ilgilidir. Medya eğitimi, medyanın 'öğretim yardımcıları' olarak araçsal kullanımıyla ilgili değildir: eğitim teknolojisi veya eğitim medyası ile karıştırılmamalıdır.
- Medya eğitimi hem eleştirel anlayışı hem de aktif katılımı geliştirmeyi amaçlar. Gençlerin medya tüketicileri olarak yorumlamalarına ve bilgiye dayalı yargılarda bulunmalarına olanak sağlar; ama aynı zamanda kendi başlarına medya üreticileri olmalarını ve böylece toplumda daha güçlü katılımcılar olmalarını sağlar. Medya eğitimi, gençlerin eleştirel ve yaratıcı yeteneklerini geliştirmekle ilgilidir.

On dokuz ülkenin temsilcilerinin toplanarak sonuçlandırıldığı bu bildirmede, medyanın gücünü devamlı olarak eleştirmek ya da olumsuzlamak yerine, dünyanın tümündeki önemli bulunan etkilerini ve/veya oldukça yaygın bir kullanıma sahip olduğunu kabullenmek gerektiğine değinilmektedir. Bu bağlamda, genç bireylerin bu medya ile birlikte yaşamayı öğrenebilmeleri için onların hayatlarında olantümbireylerinyardımınahtiyaçduyulmaktadır. Gençlerin aileleri, okulları ve ilgili kurumlar üzerine düşen sorumlulukları yerine getirilebilmesi için medya okuryazarlığı eğitimine olan ihtiyaç ortaya çıkmaktadır. Medya okuryazarlığı eğitimi, anne-babalar, eğitimciler, öğretmenler, medya çalışanları ve ilgili karar vericilerin tamamının eleştirel yaklaşım sergilemesiyle daha etkili olabilecektir (Buckingham, 2001: 18). Yetişkinler kendi kendine eğitime, yerel uzmanlara ve iş yeri deneyimine güvenme eğiliminde olsalar da çocuklar ve gençler için öğrenmenin birincil desteği öğretmenler ve ebeveynlerdir. Çocuklar ve ebeveynler arasındaki beceri farkı göz önüne alındığında, okullar potansiyel olarak bu tür okuryazarlık eğitimi için

en adil ve en uygun yeri temsil eder (Livingstone ve Bober, 2005).

Grunwald Bildirgesi'nde medya okuryazarlığının dijital medyayı da kapsayacak şekilde genişletilmesi gerektiğini belirten UNESCO, dijital medya okuryazarlığı konusuna odaklanan rehber ilkeleri hazırlamıştır. "Media and Information Literacy: Policy & Strategy Guidelines" başlıklı, 2013 yılında yayımlanan kaynak, İnternet dahil olmak üzere, yeni iletişim araçlarının kullanılması ve içeriklerin üretilmesinde toplumların ihtiyaç duyduğu bilgi ve beceri ile ilgili bilgi verir. Yetmişten fazla ülke, medya ve bilgi okuryazarlığı ile ilgili değişik faaliyetler yürürlüğe sokarak, bu konunun ciddiyetine değinmektedir. UNESCO'nun gerçekleştirmiş olduğu bu çalışma, yeni iletişim teknolojileri aracılığıyla, bilgiye ve enformasyona erişebilme ve ifade özgürlüğünü de kullanabilme hakkını dikkate alarak, bilgi okuryazarlığı ile medya okuryazarlığı kavramlarını birleştiren, ilk çalışma olması sebebiyle önemlidir (UNESCO, 2013). UNESCO'nun yine 2013 yılında medya ve bilgi okuryazarlığı üzerine yayımlamış olduğu diğer kaynak ise, Carlsson ve Hope Culver editörlüğünde yayımlanan "Media and Information Literacy and Intercultural Dialogue" isimli çalışmadır. Medya ve bilgi okuryazarlığı ile ilgili kültürlerarası iletişimi teşvik etmeyi hedefleyen bu çalışma, ulusal olmanın yanı sıra uluslararası boyutta da yeni bilgiler, gündeme taşımaktadır. Kitapta yazarlar genel olarak, yalnızca geleneksel ya da dijital medyayı kapsayan bir medya okuryazarlığını savunmamakta, her ikisini de birleştiren çoklu-okuryazarlık dünyasının olması gerektiğini vurgulamaktadır. Çoklu-okuryazarlık, okullarda kültürel, dilsel, iletişimsel ve teknolojik çeşitliliğin daha kapsamlı bir hale gelmesini amaçlayan, 1994 yılında New London Group tarafından geliştirilen pedagojik bir yaklaşımdır. The New London Group (2000: 24) çoklu-okuryazarlığın desteklenmesi için şunların gerekli olduğu vurgulamaktadır (akt. Unsworth, 2001: 18): Eğitimsel olarak erişilebilir işlevsel bir dilbilgisi; yani, çeşitli alanlardaki anlamı

tanımlayan bir üst dile ihtiyaç bulunmaktadır. Bunlar metinsel ve görselin yanı sıra artık medya metinlerinde ve elektronik multimedya metinlerinde çok kritik olan farklı anlam oluşturma süreçleri arasındaki çok modlu ilişkileri içermelidir.

Medya okuryazarlığı eğitiminin önemine değinen organizasyonlardan başka, medya okuryazarlığını organizasyonun adına taşıyan kurumlar da vardır. Medya Okuryazarlığı Eğitimi Ulusal Birliği (NAMLE) 2008 yılında kurulmuş olup, belirtilen organizasyonlardan biridir. Medya Eğitimi Ortaklığı² (PME) ile 1997 yılında medya okuryazarlığı eğitimine yönelik ulusal bir kurum yaratma düşüncesi başlamıştır. PME ise, o tarihlerde gelişmekte olan medya okuryazarlığı eğitiminde mesleki ilerlemeyi teşvik etmek adına, aralarında Hobbs'un da bulunduğu, ABD medya okuryazarlığı eğitimi hareketindeki dört büyük lider tarafından kurulmuştur. NAMLE, medya okuryazarlığı konusunda medyayı bütün biçimleriyle kullanarak, medyaya nasıl erişilebileceği, medyanın nasıl analiz edilebileceği, değerlendirilebileceği, oluşturulabileceği ve medyayla nasıl iletişim kurulabileceğine yönelik bütün sürecin desteklenmesi gerektiğini iddia etmektedir (NAMLE, 2016). Medya okuryazarlığı konusu ile ilgili konferanslar ve seminerler düzenleyen NAMLE, "Core Principles of Media Literacy Education in the United States" adlı belgeyi eğitimciler ve ilgilenen bireyler için hazırlamıştır (NAMLE, 2007).

Türkiye'de medya okuryazarlığı dersinin okutulmasına yönelik öneriler ilk olarak 2004 yılında Şiddeti Önleme Platformunda gündeme getirilmiştir. 2005 yılında ise, Marmara Üniversitesi İletişim Fakültesi tarafından Türkiye'de ilk kez düzenlenen Uluslararası Medya Okuryazarlığı Konferansı'nda Radyo ve Televizyon Üst Kurulu (RTÜK), medya okuryazarlığının önemine ve gerekli olma sebebine ilişkin resmi bir bildiri sunmuştur. Bu gelişmeler sonucunda, 2006 yılında RTÜK ve T.C. Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye

1 National Association for Media Literacy Education

2 Partnership for Media Education

Kurulu arasında “Orta Öğretim Kurumlarına Medya Okuryazarlığı Dersi Konulmasına Dair İşbirliği Protokolü” imzalanmıştır. Bu bağlamda, 2006-2007 öğretim yılında T.C. Milli Eğitim Bakanlığı tarafından belirlenen beş pilot ilde medya okuryazarlığı dersi okutulmaya başlanmıştır.

Medya okuryazarlığı dersi için hazırlanan Medya Okuryazarlığı Dersi Öğretim Programı ve Kılavuzu'nda çoğunlukla çocukların korunmasına yönelik vurgular bulunmaktadır. Ancak “çocuk, ‘kötü’ olanın, şiddet ve tüketim içeriğinin hangi çıkarlar ve amaçlar doğrultusunda oluşturulduğunu, kendi yaşının öğrenme ve sorgulama kapasitesine uygun olarak öğrenmediği sürece, ezbercilikten uzaklaşamayacaktır. Böyle bir tablo içinde, eleştirel bir medya okuryazarı olma kavramının içselleştirilmesi zordur” (Asrak Hasdemir ve Demirel, 2012: 184).

Türkiye’de medya okuryazarlığı eğitimine yönelik yapılan yayınları inceleyen Altun (2014), konuya olan ilginin giderek arttığına değinmektedir. Günümüzde yeni iletişim teknolojilerinin gelişmesiyle birlikte, toplumların da dijitalleşmesi kaçınılmaz olmuştur. Bu nedenle, insanların dijital bir topluma tam olarak katılmalarını sağlamak istiyorsak, geniş tabanlı bir medya okuryazarlığı eğitimi çok önemlidir (Knaus, 2020: 13). Medya eğitiminin geniş tabanlı yürütülebilmesi ise, ancak geleneksel iletişim araçları ile yeni iletişim teknolojileri ürünlerinin tamamını kapsayan bir eğitim ile mümkündür (Uyar ve Asrak Hasdemir, 2020: 86).

Türkiye’de 2015-2020 Yılları Arasında Medya Okuryazarlığı Konusunda Yapılmış Doktora Tezleri

Çalışmanın bu bölümünde, Türkiye’de 2015-2020 yılları arasında medya okuryazarlığı konusunda yapılmış doktora tezleri için kullanılan yöntem ve bulgulara yer verilmiştir.

Yöntem

Türkiye’de 2008-2014 yılları arasında medya okuryazarlığı kavramını ele almış doktora tezlerinin sayısı 11 iken, 2014 yılından sonra bu konuyu

ele alan tez çalışmalarının sayısında bir artış görülmektedir. “Tamamlanmış olan tez sayılarının 2014 yılından sonra daha da artmasının, ‘Medya Okuryazarlığı Dersi Öğretim Programı’nın 2014 yılında güncellenmesi ile ilişkili olduğu sonucuna ulaşılabilir” (Omur ve Uyar, 2020: 289). Ek 1’deki tablo, ülkemizde 2015 ile 2020 yılları arasında medya okuryazarlığı, dijital medya okuryazarlığı, dijital okuryazarlık, veri ve bilgi okuryazarlığı gibi konuları ele alan doktora tezlerinin yer aldığı bilgileri içermektedir. Bu bilgiler, Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Tez Merkezi’nden edinilmiştir. Bu çalışmada, tüm araştırmacılara açık, ulusal veri tabanında yer alan veriler kullanıldığından, etik kurul kararı gerekmemektedir.

Ek 1’de yer alan tabloda görüleceği üzere, 2015 ile 2020 yılları arasında Türkiye’de medya okuryazarlığını konusunu ele alan toplam 19 çalışma bulunmaktadır. Bu çalışmaların içerikleri incelenerek, İletişim Bilimleri alanına doğrudan dahil olan tezlere ulaşılmaya çalışılmıştır. İnceleme sonrasında, alanımızla ilgili yalnızca 7 tez olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu tezler sırasıyla; Adalet Görgülü Aydoğdu’nun 2015 yılında tamamladığı “Eleştirel farkındalık yaratmada yeni medya okuryazarlığı ve yeni medya bilinci üzerine bir inceleme” başlıklı tezi, Seda Gökçe Turan’ın 2016 yılında bitirmiş olduğu “Bilişim okuryazarlığı bağlamında siber şiddetin meşrulaştırılması” başlıklı tezi, Eda Turancı’nın 2017 yılında tamamladığı “Risk iletişimi stratejileri açısından bilgi ve bilgi okuryazarlığı: Sağlık haberlerine ve sağlık çalışanlarına yönelik bir araştırma” başlığını taşıyan tezi, Ali Ulusoy’un 2018 yılında bitirdiği “Dijital medya okuryazarlığı, gereksinimler ve yenilikçi uygulamalar üzerine bir inceleme” başlıklı tezi, Mehtap Uyar’ın 2020 yılında tamamladığı “Sayısal uçurum ve medya okuryazarlığı bağlamında çocukların İnternet kullanımları: Ankara örneği” başlıklı tezi, Hacer Filiz’in 2020 yılında tamamladığı “Medya okuryazarlığı ve aile değerleri bağlamında televizyonun Türk aile yapısına etkisi” başlıklı tezi, Serkan Bayrakçı’nın 2020 yılında bitirmiş olduğu “Dijital yetkinlikler bütünü olarak dijital okuryazarlık: Ölçek geliştirme çalışması” başlıklı tezidir.

Bu çalışmanın odak noktası, 2015-2020 yılları arasında Türkiye'de sosyal bilimlerde bilgi ve iletişim bilimleri alanına özel olarak yazılmış doktora tezleridir. Söz konusu tezler, okuryazarlık üzerine yapılan çalışmaların içeriği, kapsamı ve metodolojisi açısından incelenmiştir. Bu çalışmanın amacı, tezlerde kullanılan nitel, nicel ve karma metodolojiye veya ikincil veri kaynaklarına dayanan tez çalışmalarını incelemektir. Bu amaç doğrultusunda, çalışmada tarama modelinden yararlanılmıştır.

Bulgular

Araştırmancının bu bölümünde Türkiye'de iletişim bilimleri alanında medya okuryazarlığı konusunu ele alan doktora tez çalışmalarının amaçları, yöntem ve teknikleri, genel bulguları ve tezlerde "okuryazarlık" terimleri kapsamında varılan sonuçlara ve tavsiyelere değinilmiştir.

Türkiye'de İletişim Bilimleri Alanında Medya Okuryazarlığı Konusunu Ele Alan Doktora Tez Çalışmalarının İncelenmesi

Çalışmanın bu bölümünde, incelenen doktora tezlerinin amaçları, yöntemleri ve ulaştığı sonuçlara yer verilmiştir. Adalet Görgülü Aydoğdu'nun "Eleştirel farkındalık yaratmada yeni medya okuryazarlığı ve yeni medya bilinci üzerine bir inceleme" başlıklı çalışması, Eda Turancı'nın "Risk iletişimi stratejileri açısından bilgi ve bilgi okuryazarlığı: Sağlık haberlerine ve sağlık çalışanlarına yönelik bir araştırma" başlığını taşıyan çalışması ve Mehtap Uyar'ın "Sayısal uçurum ve medya okuryazarlığı bağlamında çocukların İnternet kullanımları: Ankara örneği" başlıklı tezi Gazi Üniversitesi'nde; Seda Gökçe Turan'ın "Bilişim okuryazarlığı bağlamında siber şiddetin meşrulaştırılması" başlıklı çalışması, Hacer Filiz'in "Medya okuryazarlığı ve aile değerleri bağlamında televizyonun Türk aile yapısına etkisi" başlıklı tezi ve Serkan Bayrakçı'nın "Dijital yetkinlikler bütünü olarak dijital okuryazarlık: Ölçek geliştirme çalışması" başlıklı tezi Marmara Üniversitesi'nde; Ali Ulusoy tarafından hazırlanan "Dijital medya okuryazarlığı, gereksinimler ve yenilikçi uygulamalar üzerine bir inceleme" adlı çalışma ise Erciyes Üniversitesi'nde yapılmıştır.

Çalışma Kapsamında İncelenen Tezlerin Amaçları

Bu çalışma kapsamında incelenen doktora tezlerinin çeşitli amaçları bulunmaktadır. Örneğin, Adalet Görgülü Aydoğdu'nun (2015: 2) yazarı olduğu tezin amacı, "özellikle yeni medyanın bireysel ve toplumsal açıdan doğru bir şekilde kavranabilmesi noktasında medya okuryazarlığı dersinin önemini ortaya koymak, yeni medyanın bilinçli ve daha etkili bir şekilde kullanılabilmesi açısından da dersin içeriğini değerlendirmek"tir. Tezde ayrıca, bu değerlendirme sonucunda medya okuryazarlığı dersinden edinilen verimin artırılabilmesine dair önerilerde bulunmaktadır. Seda Gökçe Turan'ın yaptığı tez çalışmasının amacı, "bireylerin bilişim okuryazarlığı becerileri ile şiddeti meşru bir hak olarak algılamaları arasındaki ilişkiyi araştırmaktır" (2016: 71).

Eda Turancı'nın yapmış olduğu tez çalışmasında, risk kavramının medya yoluyla kamuoyuna sunulma şeklinin ve "risk iletişimi çerçevesinde risklere ilişkin bilginin ve enformasyonun, edinilmesi, aktarılması ve yayılması sürecinde medyanın, stratejik bir paydaş olduğu ve iletişimde kritik bir rol oynadığı düşüncesinden hareketle, medyanın riskleri nasıl ele aldığı incelenmesi" amaçlanmaktadır (2017: 154). Ali Ulusoy'un yazdığı tezin amacı, "medya okuryazarlığı alanında çeşitli ülkelerde gerçekleştirilmiş başarılı proje ve uygulamaları inceleyip envanterini çıkararak ülkemizde medya okuryazarlığı eğitimindeki müfredat sorununun çözümüne katkıda" bulunmaktadır (2018: 88).

Mehtap Uyar'ın yazarı olduğu tezin amacı, "Türkiye'de eşit koşullarda yetişmeyen ve eşit olanaklara sahip olmayan çocukların İnternet'e erişim olanakları ve biçimleri ile İnternet'i kullanım becerileri konusunda ne gibi benzerlikler ve farklılıklar oluştuğunun incelenmesidir" (2020: 168). Bu çalışma, çocukların İnternet'in sunduğu olanaklardan ne ölçüde yararlanabildikleri ve İnternet'te karşılaşabilecekleri risklere nasıl tepki verdiklerini araştırmayı hedeflemektedir. Hacer Filiz'in yazdığı tezin amacı, "ülkemizde Televizyonun Türk aile yapısı üzerinde etkisi olup

olmadığını ortaya koymak ve bu alanda ileride yapılacak çalışmalara yol göstermektir” (2020: 99). Çalışmada ayrıca “toplumsal değerlerden uzaklaşma eğiliminde olduğu gözlenen günümüz gençlerinin davranışlarında televizyonun etkisinin olup olmadığı ve eğer varsa bunun etkisinin ne düzeyde olduğunun tespit edilerek toplumsal yapının zarar görmemesi amacıyla alınan/alınmaya çalışılan önlemlere katkıda bulunmak” amaçlanmaktadır (2020: 99-100). Serkan Bayrakçı'nın yapmış olduğu tezin amacı, “üniversite öğrencilerinin ve mezunlarının dijital okuryazarlık düzeylerini ortaya çıkartacak bir ölçek geliştirmektir. Ardından geliştirilen ölçekle söz konusu örneklemin dijital okuryazarlık düzeylerinin belirlenmesi amaçlanmıştır” (2020: 44).

Tezlerde Kullanılan Araştırma Yöntem ve Teknikleri

Çalışma kapsamında ele alınan doktora tezleri araştırmalarında çeşitli nicel ve nitel yöntemlerden faydalanmışlardır. Buna göre, incelenen tezlerden Adalet Görgülü Aydoğdu'nun yazdığı tezde öncelikle bir anket çalışması uygulanmıştır. “İki bölümden oluşan anketin ilk bölümünde kişisel ve ailesel bilgilerin yanı sıra medya okuryazarlığı, dijital medya/sosyal medya ile ilgili sorular yer almaktadır. Anketin ikinci kısmı ise 68 sorudan oluşan 5'li Likert tipi bir ölçüm aracıdır” (Görgülü Aydoğdu, 2015: 213). Bu tez çalışmasının örneklemini “2013-2014 öğretim yılında MEB'e bağlı okullarda seçmeli medya okuryazarlığı dersi verilen söz konusu 7 ilçede okuyan toplam 702 öğrenci oluşturmaktadır... Verilerin yorumlanabilmesi için ise SPSS 15.0 programı kullanılmıştır” (Görgülü Aydoğdu, 2015: 213). Görgülü Aydoğdu yaptığı çalışmada, medya okuryazarlığı dersini alan öğrencilerle yaptığı anket çalışmasının yanı sıra, konu ile ilgili bilgisi olan yetişkinler ve medya okuryazarlığı dersini veren öğretmenlerle derinlemesine mülakat yöntemini gerçekleştirmiştir. Bu görüşmeler nitel yöntemlerle değerlendirilmiştir. Araştırmada gerçekleştirilen yüz yüze görüşmelerde, görüşme yapılan kişilerden izin istenerek ses kaydı yapılmış ve notlar alınmıştır. Öğretmenler ve yetişkinler

için hazırlanan açık uçlu soruların kolay anlaşılır olmasına özen gösterilmiştir.

Seda Gökçe Turan'ın yaptığı tez çalışmasında, 2016 yılında Haziran- Eylül ayları arasında İstanbul'da 1., 2., 3. ve 4. sınıfta okuyan 400 üniversite öğrencisine yüz yüze anket yöntemi ile uygulanmıştır. “Araştırmaya gönüllük esasına bağlı olarak katılan öğrencilere bilişim okuryazarlığı, aleksitimi ve şiddet algısını ölçmek üzere; Dijital Okuryazarlık Değerlendirme Ölçeği, Toronto Aleksitimi Ölçeği, Yenilenmiş Siber Zorbalık Envanteri ve araştırmacı tarafından hazırlanmış olan siber şiddeti meşrulaştırmaya yönelik sorular uygulanmıştır” (Turan, 2016: 73).

Eda Turancı'ya ait olan tez çalışmasında, “gazetelerde sağlık riskinin nasıl sunulduğuna, sağlık haberlerinin unsurlarına, riski ele alış ve aktarış biçimlerine, haberlerde kullanılan kavramlara, haberlerin kaynağına ve risk iletişimi kapsamında haberlerin analizine yönelik verilerin elde edilmesinde içerik analizi yönteminden yararlanılmıştır” (2017: 157). Turancı, sağlık haberlerinin daha çok yazılı basında sunumunu incelemeyi amaçladığı çalışmasında, Hürriyet ve Posta gazetelerinin bir yıllık süre içerisinde analiz edilmesi sonucu elde edilen haberleri inceleyerek, bulguları frekans ve yüzde ifadeleri ile oluşturmuştur.

Ali Ulusoy'un araştırması, veri toplama ve kullanımı bakımından niceliksel (anket) ve niteliksel (doküman inceleyici) bir inceleme olarak faydalanılabilecek bir çalışmadır. Anket uygulamasının evrenini, 2014-2015 yılları arasında Kayseri ilinin bir ilçesinde bulunan 6, 7 ve 8. sınıf öğrencileri ile öğretmenleri oluşturmaktadır. Anket uygulanan 3 okulun 8. sınıf öğrencilerinin liseye geçiş sınavındaki başarı düzeyleri esas alınarak, TEOG sınavında başarı seviyesi yüksek, orta ve düşük olan üç farklı okul seçilmiştir. Ulusoy, öğrencilerin medyaya erişimini ve medyayı kullanım alışkanlıkları ile medyaya karşı eleştirel bakışları ve medyayı etkin kullanım durumlarını belirlemeye çalışmıştır. Yazar, anketi yüz yüze görüşme yolu ile gerçekleştirecek, ulaştığı

verileri SPSS 16.0 İstatistik Programı kullanarak yorumlamıştır.

Mehtap Uyar çalışmasında öncelikle, sosyoekonomik bakımdan birbirinden farklı durumda olan çocukların İnternet'e erişim durumları ile İnternet'e erişebilen çocukların İnternet'i ne ölçüde kullandıklarını karşılaştırabilmek amacıyla 1453 çocuğa anket uygulamıştır. "Araştırmanın evrenini, Ankara'nın merkez ilçelerinde 7. sınıfta medya okuryazarlığı dersini almış olan, ortaokul 8. sınıfa devam eden çocuklar oluşturmaktadır" (Uyar, 2020: 168). Araştırmacı, anket yöntemini çocuklara kendi, yüz-yüze uygulayarak gerçekleştirmiş ve anket sonucunda ulaştığı verileri SPSS 22 programı kullanarak analiz etmiştir. Uyar araştırmasında, anket uygulamasının yanı sıra, çocuklar ve onların aldığı medya okuryazarlığı dersi hakkında daha kapsamlı bilgi edinmek için medya okuryazarlığı dersini veren on öğretmen ile görüşme yaparak, nicel yöntemle birlikte nitel araştırma uygulamasından da faydalanmıştır. "Öğretmenlere görüşme türlerinden biri olan, görüşme formu yaklaşımı uygulanmıştır" (Uyar, 2020: 170).

Hacer Filiz'in yazdığı tez kapsamında, basit tesadüfi örneklem yöntemi ile 503 kişiden veri toplanmıştır. Toplanan veriler sonucunda, medya okuryazarlığı ile aile değerleri kapsamında televizyonun Türkiye'deki aile yapısına etkisi araştırılmıştır. "Araştırma verileri; Denizli ilinde yaşayan bireylerin görüşlerinden meydana gelmektedir" (Filiz, 2020: 101). Katılımcılara belirli ölçeklerin yanı sıra, araştırma dahilinde oluşturulan anket soruları yöneltilmiştir. Araştırmada ulaşılan 503 adet veri, SPSS 20 paket programında analiz edilmiştir.

Serkan Bayrakçı araştırmasında, "evrenin dijital okuryazarlık düzeyleri hakkında genel bir yargıya ulaşmak için nicel araştırma yaklaşımlarından kesitsel tarama yönteminden ve ilişkisel araştırma yönteminden" faydalanmıştır (2020: 45). 1287 kişi ile gerçekleştirilen uygulamada, çevrimiçi anket yolu ile veri toplanmıştır. "Pilot çalışma için Google Form, ana uygulama içinse SurveyMonkey

platformu tercih edilmiştir" (Bayrakçı, 2020: 45). Araştırma kapsamı, "cinsiyet, yaş, eğitim durumu, aylık toplam gelir, coğrafi bölge ve meslek" gibi çalışmada ölçülmesi planlanan belirli değişkenlere göre sınırlandırılmıştır (Bayrakçı, 2020: 47).

Çalışma Kapsamında İncelenen Tezlerin Genel Bulguları

Çalışmanın bu bölümünde, araştırma kapsamında incelenen tezlerin ulaşılmış olduğu genel sonuçlardan bazılarına yer verilmiştir. Bu doğrultuda, Adalet Görgülü Aydoğdu'nun (2015) yaptığı araştırma kapsamında:

2013-2014 öğretim yılının sonunda medya okuryazarlığı dersine giren ve esas branşları sosyal bilgiler, tarih ya da Türkçe olan 12 öğretmenle yapılan görüşmede öğretmenlerin hiçbirinin iletişim fakültesi mezunu olmadığı ve bu öğretmenlerin sadece 3'ünün medya okuryazarlığı ile ilgili bir seminere ya da eğitim programına katıldığı görülmüştür. Dolayısıyla 2014-2015 öğretim yılı öncesinde medya okuryazarlığı dersini verecek olan öğretmenlerin eğitime tabi tutulması dersin verimi açısından önemli bir gelişme olmuştur. Ayrıca öğretmenlerin dersin not olarak değerlendirilmemesinden de yakındıkları saptanmıştır (330).

Araştırmaya dahil olan öğrenciler, medya okuryazarlığı eğitimini alanlar ve dersi veren öğretmenlerin çoğunluğu medya okuryazarlığı dersinin zorunlu ders kapsamında olması ve eğitimin başka kademelerinde de bulunması gerektiğini düşünmektedir. Bununla birlikte, Aydoğdu (2015) yaptığı araştırmada şu bulgulara ulaşmıştır:

Öğrenciler, yetişkinler ve dersi veren öğretmenler medya okuryazarlığı dersini faydalı ve gerekli bir ders olarak görmektedir. Öğrenciler anne ve babalarının, yetişkinlerse muhakkak yetişkinlerin medya okuryazarlığı konusunda bilgilendirilmesi gerektiğini düşünmektedir. Dersi alan yetişkinler, bu derste medya ile ilgili bilmedikleri birçok noktada bilgilenme olanağı yakaladıklarını belirtirken, yetişkinlerle birlikte öğrenciler de bu ders sayesinde medya içeriklerine karşı eleştirel bir bakış açısı kazandıklarını düşünmektedir (330).

Aydoğdu (2015), medyanın aktardığı dünyanın bir kurgudan ibaret olması durumunun, öğrenciler tarafından da fark edildiğini tespit etmiştir. Bununla birlikte çalışmada, medya kuruluşlarının kar ve güce ulaşma amacı olduğunu da göz önünde bulunduran öğrenciler, medyada yer alan yayınların olumlu ve olumsuz yönlerini

ayırt edebildiklerini ifade etmişlerdir. Aydoğdu (2015), medya eğitiminde eleştirel bakış açısının önemine vurgu yapmıştır: “[M]edya ürünlerinin üretimini (haber yazma, web sitesi hazırlama, gazete tasarlama, kamera kullanma) de içeren pratiğe dönük çalışmalara da yer verilmelidir. Medya konusunda herhangi bir eğitim almamış bir öğretmenin verdiği medya okuryazarlığı dersinden azami verim beklemek gerçekçi bir yaklaşım değildir” (333).

Seda Gökçe Turan'ın yaptığı tez çalışmasında, bilinçli bir dijital medya kullanıcısının medya okuryazarı ve bilişim okuryazarı olabilmekten geçtiği sonucuna ulaşılmıştır. “Yapılan ilişki analizlerinde bilişim okuryazarlığı ile siber zorbalığa maruz kalma arasında bir ilişkinin olmadığı saptanmıştır. Aynı şekilde siber zorbalık davranımını sergileme ile bilişim okuryazarlığı arasında da anlamlı bir ilişki bulunmamıştır” (Turan, 2016: 94). Araştırmada bulgular incelenirken, Türkiye’de bilişim okuryazarlığına ne düzeyde önem verildiği de irdelenmiştir. Yazar, sosyal medyayı farklı bir kültür olarak yorumlamakta ve bilişim okuryazarlığının sosyal medya üzerinde doğrudan bir etkisinin olmadığını belirtmektedir. Bununla birlikte, bilişim okuryazarlığı ile aleksitimi arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu sonucuna ulaşılmıştır. “Araştırmanın sonucuna göre bireylerin bilişim okuryazarlığı seviyeleri, aleksitimi seviyeleri ve siber zorbalığa maruz kalmaları, onların siber şiddeti meşru görmeleri üzerinde etkilidir” (Turan, 2016: 98). Turan (2016) çalışmasında, ayrıca şu bulgulara ulaşılmıştır:

Bilişim okuryazarlığı değerlendirilirken bilişim teknolojisi araçlarının kullanımı önemlidir fakat sosyal anlamda siber şiddet yaşanmasına sebep olan olaylar bilgisayarın teknik kullanımı değil sosyal kullanımı ile alakalı kısımlardır. Bu yüzden bilgisayar ve internetin teknik özellikleri kadar kişi hak ve hürriyetleri, zarar verici davranışlar, nefret söylemi gibi konularda daha fazla bilinçlendirme ve farkındalık eğitimlerinin verilmesi gerektiği düşünülmektedir. Ayrıca yapılacak olan bu çalışmaların sadece çocuk ve gençler ile sınırlı kalmaması, yetişkin ve yaşlı bireylerin de mutlaka bu farkındalık ve bilinçlendirme çalışmalarından faydalanması gerektiği de düşünülmektedir. Tüm bu çalışmalar yapılırken konunun sadece tek boyutlu olarak ele alınmaması; iletişim, pedagoji, sosyoloji, nöroloji ve psikiyatri bilimlerinin ortak çalışmalara imza atmasının siber şiddetin meşrulaştırılması hususunda önemli bir adım olacağı düşünülmektedir (100).

Eda Turancı yapmış olduğu tez çalışmasında, uzmanların neredeyse tamamının “kamuoyunun bilgi okuryazarlığı düzeyinin genel olarak düşük olduğunu” belirttikleri sonucuna ulaşmıştır (2017: 249). “Mesajın sunuluş biçimi, bilgi arama sırasında başvuru bilgi ya da başvuru kaynağının seçimi ile okuryazarlık düzeyi arasında ilişki kurulmuştur. Özellikle, uzmanların kamuoyunda birincil başvuru ve bilgi kaynağının medya olduğu söylemi, çalışmanın önemli sonuçlarından biri olarak görülmektedir” (Turancı, 2017: 249). Bununla birlikte yazar çalışmasının, literatürde sınırlı sayıda yer alan risk iletişimi çalışmalarına katkı sunduğunu belirterek, çalışmasında genel olarak şu sonuçlara ulaşmıştır:

Risk iletişimi ile ilişkili olan sağlık iletişimi alanı açısından da, önemli sonuçlar sunduğunu söylemek mümkündür. Buna göre çalışmada, disiplinlerarası bir bakış açısıyla pek çok alan için önemli olabilecek sonuçlara varılmıştır. Ancak, çalışmanın sınırlılıkları dikkate alındığında, ileride yapılacak olan çalışmalarda farklı risk kategorilerine odaklanılabileceği, daha farklı medya araçlarının analizine yönelik araştırmaların gerçekleştirilebileceği, daha büyük örneklemeler üzerinden çalışmaların yürütülebileceği ve kamuoyunu odak noktası olarak hedef kitlenin risk algılarına ya da risk mesajlarını değerlendirmelerine yönelik çalışmaların tasarlanabileceği düşünülmektedir. Özellikle, uzman görüşlerinde de vurgulandığı gibi yeni medya araçlarının ve internetin, giderek önemli hale gelmesi sonucunda kamuoyundaki etkilerinin artması, gelecek çalışmaların yeni medya araçlarına ve internete odaklanabileceğine işaret etmektedir. Bu öneriler ve sınırlılıklar dikkate alınarak, konuyla ilgili çalışmalar artırılabilir ve çok daha kapsamlı çalışmalar ortaya konulabilir (Turancı, 2017: 250).

Ali Ulusoy'un çalışması kapsamında yapmış olduğu anket çalışmasının bulgularına göre, öğretmenlerin genelde korumacı yaklaşımlar sergiledikleri, büyük ölçüde eleştirel bakış açısına sahip oldukları, medya erişimi ile teknik yeterlilikler hakkında eksiklikleri olduğu ortaya çıkmıştır. Çalışma sonucunda, “öğrencilerin medyaya ve ilgili hizmetlere erişim ve kullanım yeterlilikleri konusunda oldukça yüksek seviyede olmalarına karşın eleştirel bakış açısı ve medya içeriklerinin gerçekliğini sorgulama konularında eksiklikleri olduğu” dikkat çekmektedir (Ulusoy, 2018: 174). Çalışmada ayrıca, öğretmenler ile öğrenciler arasındaki dijital bölünme ile öğrencilerin dijital medya okuryazarlığı gereksinimleri bulgularına ulaşılmıştır. Bununla birlikte, Ulusoy (2018)

araştırmasında genel olarak şu sonuçlara ulaşmıştır:

Çalışma çerçevesinde gerçekleştirilen anket incelemesi sonucunda elde edilen dijital bölünmeyi destekler nitelikte verilere öğrenciler ile öğretmenler arasında yeni medya türlerine yönelik beceriler ve bunların nasıl edinildiklerini işaretleyen bulgular da eklenebilir. Öğrencilere bilgisayar, internet ve sosyal medya kullanım becerilerini nasıl edindikleri sorulduğunda 8. Sınıf öğrencilerinin % 60'ı, 7. Sınıfların % 78,9'u ve 6. Sınıfların % 34,5'i kendi çabalarıyla ve arkadaşlarından öğrendiklerini belirtmişlerdir. İlköğretim 6, 7 ve 8. Sınıf derslerine giren öğretmenlerin yeni medya türlerini kullanmaya yönelik meraklı ve ilgili olup olmadıkları yönündeki soruyu % 50 oranında ilgili olmadıkları yönünde cevapladıkları görülmüştür (94).

Mehtap Uyar yazdığı tez kapsamında, anket uyguladığı çocukların yaşadıkları bölgenin sosyoekonomik düzeyleri ve hane gelir düzeyleri ile İnternet kullanım oranları arasında aynı doğrultuda değişim olduğu sonucuna ulaşmıştır. Uyar'ın çalışmasında "anne ve baba eğitim düzeyi en gelişmiş ile en gelişmemiş çocuk arasında İnternet kullanım sıklığı bakımından bir fark bulunmadığı" sonucu dikkat çekmektedir (2020: 265). Yazar, okulların bulunduğu bölgelerin sosyoekonomik düzeyleri yükseldikçe, çocukların evden İnternet'e erişimlerinin de arttığını, ayrıca hane gelir düzeyleri arttıkça İnternet bağlantısı sorunlarının da azaldığını gözlemlemiştir. Bununla birlikte, "öğrencilerle yapılan anket sonuçlarının aksine; öğretmenlerle yapılan görüşme sonrasında öğretmenlerin bulunduğu okulların sosyoekonomik düzeylerinin, verdikleri cevaplar üzerinde çok büyük etkisinin olmadığı gözlemlenmiştir. Üç farklı sosyoekonomik düzeyde bulunan okullarda görev alan öğretmenlerin verdikleri cevaplar birbirine yakındır" (Uyar, 2020: 267). Uyar'ın (2020) ulaştığı sonuçlardan biri de medya okuryazarlığı dersinin seçmeli kapsamından zorunlu ders kapsamına getirilmesi ve basılı bir öğretim materyalinin bulundurulmasıdır. Uyar (2020) ayrıca şunları ifade etmektedir:

Ebeveyn arabuluculuğu geleneksel medya ortamına göre dijital ortamda daha zor olsa da, özellikle yetkili arabuluculuk tarzını benimseyebilen ailelerin çocuklarının eleştirel bakış açıları daha çok gelişebilecektir. Ayrıca bu aileler, çocuklarına karşı daha anlayışlı ve saygılı bir tutum sergileyen ve onları daha eğitici programlar izleme yönünde teşvik eden bir yapıda olduklarından, İnternet'i daha faydalı kullanabilme konusunda çocuklarına rehberlik edebilirler.

Ebeveyn arabuluculuğu artırıldığında, çocuklar arasında bulunan kullanım becerileri konusundaki eşitsizlik azalacak ve sayısal uçurumun kapanması yönünde ilerlemeler kaydedilebilecektir (271).

Hacer Filiz'in araştırmasında, erkek ve kadın katılımcıların sayıları birbirine yakın olmakla birlikte katılımcıların çoğunluğunu genç katılımcılar oluşturmaktadır. Araştırmaya katılan katılımcıların, televizyonu çoğunlukla dizi ve haber programı seyretme amacıyla kullandıkları sonucuna ulaşılmıştır. Filiz (2020), "televizyonun hem aile yapısına hem de ailenin sahip olduğu kültürel değerlere herhangi bir katkısının olmadığı ve aile yapısını olumsuz etkilediği" (274) değerlendirmesinde bulunmuştur. Filiz (2020) araştırmasında ayrıca şu sonuçlara ulaşmıştır:

Çalışan kişilerin yani evde çok fazla vakit geçirmeyen kişilerin televizyon izleme eylemleri de daha az olabilmektedir. Ayrıca günün büyük çoğunluğunu eğer çalışmıyorsa evde geçiren kadınlar daha fazla televizyonla muhattap olmaktadır. Bu nedenle özellikle televizyon bağımlılığı ile mücadele etmekte kullanılan medya okuryazarlığı eğitimi kadınlar üzerinde daha faydalı olabilir. Meslek ile televizyon süresi arasında negatif yönlü bir ilişki vardır. Evde fazla vakit geçirilen mesleklerin yani ev hanımı olanların ya da emekli olanların daha fazla televizyon 275 karşısında vakit geçireceği düşünülmektedir (274-275).

Dijital okuryazarlığa yönelik literatürde bulunan modelleri ve ölçekleri inceleyen Serkan Bayrakçı (2020) çalışmasında, "Türkçe 'de genellikle literatürde eğitim bilimleri alanındaki akademik çalışmalarda kullanılan dijital okuryazarlığa dair mevcut ölçeklerin gelişen dijital teknolojiler karşısında güncelliğini yitirmiş olması" (154) durumuna dikkat çekmektedir. Kendi geliştirdiği ölçek doğrultusunda, Bayrakçı (2020) şu sonuçlara ulaşmıştır:

Kadın ve erkekler arasında dijital teknolojilerin takibinde erkeklerin daha önde olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Takip etme biçimlerinde ise sadece sosyal medyada kurumsal hesaplar üzerinden dijital gelişmeleri takip etme durumunda kadın ve erkekler benzerken, dijital gelişmeleri teknoloji dergilerinden, web sitelerinden, e-posta bültenlerinden ve ünlü isimlerden takip etme durumunda erkekler öndedir (156).

Bayrakçı (2020), araştırmaya katılan doktora mezunu katılımcılarının dijital okuryazarlık düzeylerinin diğer eğitim seviyelerine göre daha düşük olduğu sonucuna ulaşmıştır. Ayrıca Eğitim Fakültesi'nin dijital yetkinlikler konusunda

ortalamanın altında kaldığı, yazarın ulaştığı dikkat çeken, diğer bir sonuçtur.

Tezlerde “Okuryazarlık” Terimleri Kapsamında Varılan Sonuçlar ve Tavsiyeler

Çalışma kapsamında incelenen tezlerden, Adalet Görgülü Aydoğdu'nun (2015) yazdığı tezde okuryazarlık kapsamında genel olarak, “Türkiye’de eleştirel farkındalık yaratmada yeni medya okuryazarlığının gerekliliğine dair bir çerçeve ortaya konulmuş ve bu yöndeki stratejilerin neler olması gerektiğine ilişkin önerilerde” (3) bulunularak, dijital medya okuryazarlığının İnternet’te erişilebilen içeriğin niteliğini ve kalitesini ayırt edebilmeyi gerektirdiği sonucuna varılmıştır. Ayrıca çalışmada, “yeni medya okuryazarlığı ile yeni medya ortamlarının olanaklarını kullanabilen ve risklerden sakınabilen bireyler” yetiştirmenin olanaklı olduğu gözlemlenmiştir (Aydoğdu, 2015: 4). Aydoğdu (2015), öğrencilerin kitle iletişim araçlarını yoğun bir şekilde kullandıklarına, bundan dolayı da bütün çocukların medya okuryazarlığı dersini almaları gerektiğine vurgu yapmaktadır. Yetişkinlerin de medya okuryazarlığı kapsamında bilgilendirilmesi gerektiğini düşünen Aydoğdu (2015), buna yönelik şu öneride bulunmaktadır: “belediyeler ve üniversitelerin işbirliği ile yetişkinlere yönelik bilgilendirme konferansları organize edilebilir ve hatta anne üniversitesine benzeyen toplumun her kesimini kapsayan eğitim programları düzenlenebilir” (332). Araştırma kapsamında, görüşülen öğretmenlerin verdikleri bilgiler doğrultusunda, dersi verebilecek yeterlikte olmadıkları sonucuna ulaşan Aydoğdu (2015), formasyon alan ve medyayı özümseyen İletişim Fakültesi mezunlarının medya okuryazarlığı dersini vermeleri gerektiğini tavsiye etmektedir.

Seda Gökçe Turan yaptığı tez çalışmasında, medya okuryazarlığı ve bilişim okuryazarlığının yalnızca çocuk ve gençlere değil, toplumun tümündeki medya tüketicilerine kazandırılması gereken becerilerden biri olduğu sonucuna ulaşmıştır. Yazar, medya ve şiddet ilişkisini irdelerken, medyada yer alan karakterlerin çocuklar ve gençler tarafından örnek alındığını, “özellikle

çocukluk çağında gelişimsel olarak zaten gerçek ve hayali ayırt edemeyen çocuklar sadece çizgi filmler ya da filmlerdeki karakterlerden değil aynı zamanda reklamlardaki ürünlerin sunumlarından da olumsuz yönde etkilenmekte, sunulan ürünlerin ‘doğaüstü’ güçlerini gerçekmiş gibi” algılandığını ifade etmektedir (Turan, 2016: 99). Medyada yer alan şiddet görüntülerinin olağanlaştırılmasının üzerinde duran Turan (2016), “medyadaki şiddetin azaltılması ya da denetlenmesi değil bilinçli kullanıcıların yetiştirilmesi, bireylerin şiddete yönelik farkındalıklarının artırılması, medya ürünlerinin özellikle dizilerdeki karakterlerin kurgusal olduğunun bilişim ve medya okuryazarlığı eğitimlerinde vurgulanması” gerektiğini düşünmektedir (99-100). Konunun disiplinler arası ele alınmasının önemini belirten Turan (2016), “özellikle yeni nesiller için bilişim ve medya okuryazarlığının siber şiddetin meşruiyeti çerçevesinde değerlendirilip sunulmasının hem toplum hem de bireysel bazda faydalı olacağı” nı düşünmektedir (101).

Eda Turancı'nın yazmış olduğu tez çalışmasında, kamuoyunda bilimsel bilginin anlaşılmasına yönelik tartışmaların, bilgi okuryazarlığı kavramını gündeme getirdiği vurgulanmıştır. Dolayısıyla, Turancı, bilgi okuryazarlığı kavramını, risklerin anlaşılması açısından temel bir beceri olarak görmektedir. Turancı, risklere ilişkin çeşitli bilgiler karşısında, medyadan erişilen bilgiler de dahil olmak üzere, kamuoyunun bilgi okuryazarlığı seviyesine önem verilmesi gerektiğini belirtmektedir. “Bilgi okuryazarlığı becerisi, bilimsel bilgi temeline dayanan risk haberlerinin ya da riske ilişkin enformasyonların doğru anlaşılması açısından önemlidir” (Turancı, 2017: 5). Yazar, tıbbi terimlerin açıklanmasının bilgi okuryazarlık düzeyinin gelişmesi açısından önemli bir unsur olduğunu ifade etmektedir. Bununla birlikte Turancı, uzmanların “okuryazarlık düzeyi düşük olanlarda medyanın birincil bilgi kaynağı olarak görüldüğünü, yüksek okuryazarlık düzeyine sahip olanların ise zaten konunun uzmanına danıştıklarını” söylediklerini ifade etmektedir (2017: 249).

Ali Ulusoy, ülkemizde dijital medya okuryazarlığı üzerine yapılan çalışmaların oldukça az olduğuna değinmektedir. Ayrıca dijital medya okuryazarlığının dijital medyayı kullanarak içeriklere erişme, anlama ve üretme yeteneği olarak tanımlanabildiğine vurgu yapmaktadır. Yazar çalışmasında ayrıca, özellikle ilköğretim seviyesindeki öğrencilerin dijital medya okuryazarlığı gereksinimlerine de değinmiştir: “anket sonuçlarına göre çocukların sosyal medyada bilgi kaynaklarını doğrulama ve eleştirel bakış becerileri konularında diğer alanlara nazaran daha az eğitim ve desteğe ihtiyaçları olduğu göze çarpmaktadır” (Ulusoy, 2018: 98). Araştırmada, çocukların yaşları ilerledikçe dijital medyayı iletişim amaçlı kullanma sıklıklarının da arttığı gözlemlenmiştir. Ulusoy, öğrenciler ile öğretmenler arasında bir sayısal uçurum olduğuna ve bu uçurumun yok edilmesinin öncelikli hedefler arasında yer alması gerektiğine vurgu yapmaktadır. Bununla birlikte, “öncü ülkelerde uygulanan örnek ve başarılı projelerin yenilikçi yönlerinin ülkemizdeki medya okuryazarlığı eğitiminin dinamizmini artırmak amacıyla literatüre aktarılmasına devam edilmesi olumlu sonuçlar doğuracaktır” (Ulusoy, 2018: 179).

Mehtap Uyar araştırmasında, çocukların eğitim gördükleri okulların yer aldığı bölgelerin sosyoekonomik düzeyleri ile İnternet kullanım beceri düzeyleri arasında paralel bir değişim olduğunu gözlemlenmiştir. Bununla birlikte, “İnternet kullanım beceri düzeylerinin bir kısmı sosyoekonomik düzey ve hane gelir düzeyi ile ilişkili iken; diğerlerinin herhangi bir ilişkisi bulunmamaktadır” (Uyar, 2020: 266). Çalışma sonucunda, çocukların ilginç buldukları kişilerle tanıştıkları ve kişisel ilgilerini paylaştıkları ortamların buldukları bölgenin sosyoekonomik düzeyleri ile bağlantısı var iken; hane gelir düzeyleri ile hiçbir bağlantısının olmadığı görülmüştür. Uyar, medya okuryazarlığı dersinin başarıya ulaşabilmesi için, çocukların aileleri, arkadaşları ve okullarının birlikte hareket etmeleri gerektiğini savunmaktadır. Bununla birlikte, okulda dersi veren öğretmenlerin mutlaka konu ile ilgili eğitim almış, uzman kişiler tarafından verilmesi

gerektiğini düşünen Uyar, İletişim Fakültelerinden mezun olanların medya okuryazarlığı dersini vermelerinin sağlanması yönünde adımlar atılmasına dair fikirler sunmaktadır. Çalışmada daha çok sayısal uçurum konusuna dikkat çeken Uyar (2020), “bir çocuğun erişimi sağlanıp, bu çocuğa İnternet kullanma yetkinlik ve becerileri edindirildiğinde, çocuğun sorgulayıcı ve eleştirel farkındalığı artırılmış olacak ve böylece çocuğun kendisini ifade edip, savunması”nın da mümkün olabileceğini belirtmektedir (270).

Hacer Filiz çalışmasında, eğitim seviyesi ile televizyon izleme süresi arasında ters yönde bir ilişki olduğunu gözlemlenmiştir. Filiz (2020), katılımcılardan eğitim seviyesi lise olanların daha çok televizyon izlediğini ortaya çıkarmıştır: “[E]ğitim seviyesi düşük olan bireylerde televizyon bağımlılığını önlemek amacıyla medya okuryazarlığı eğitimi çeşitli sosyal ve toplumsal kanallarla bireylere verilmelidir” (275). Eğitim seviyesi arttıkça televizyon bağımlılığının azaldığını belirten Filiz (2020), “bireylerde televizyon bağımlılığının ortadan kaldırılması ve medya okuryazarlığı konusunda bilinçlendirilme çalışmalarının arttırılması için T.C. Milli Eğitim Bakanlığı gibi çeşitli kamu kurum ve kuruluşlarından destek” alınabileceğini ifade etmektedir (275). Ayrıca Filiz, bireylerin televizyonu bilgi edinme amacıyla kullandıklarında, hem onlar için daha faydalı olacağını hem de onların birer televizyon bağımlısı olmayacaklarını savunmaktadır: “[T]elevizyonun bireyler tarafından eğlence amacıyla (dizi izlemek vs.) yani boş vaktini değerlendirme amacıyla kullanılması daha fazla televizyon başında vakit geçirme anlamına gelmektedir” (2020:278).

Serkan Bayrakçı, lisans eğitimini tamamlayan katılımcıların iş hayatına atılmaları neticesinde mesleki deneyimlerinde diğer seviyede yer alan mezunlardan daha aktif bir şekilde dijital teknolojileri kullandıklarından, diğerlerine oranla genel bilgi ve işlevsel beceriler kapsamında daha yüksek düzeyde olduğunu belirtmektedir. Fakülte türlerine göre inceleme yapan yazar, mühendislik, mimarlık ve güzel sanatlar fakültelerinin

diğer fakültelere göre daha yüksek dijital okuryazarlık seviyelerine sahip olduğu sonucuna ulaşmıştır. Bununla birlikte, “ilahiyat fakültesi ve tıp/diş hekimliği/eczacılık fakültesinin dijital okuryazarlıkları zayıftır. İletişim, fen edebiyat, hukuk ve iktisadi idari bilimler dijital okuryazarlık düzeyleri birbirine yakındır” (Bayrakçı, 2020: 158). Katılımcıların gelir durumlarına göre dijital okuryazarlık düzeylerini karşılaştıran Bayrakçı, asgari düzeyde geliri olan kişilerin diğer kişilerden daha düşük düzeyde dijital okuryazarlıkları olduğunu belirtmektedir. Ayrıca, “araştırmada akıllı cihaz kullanmaya erken dönemde başlayanların daha yüksek dijital okuryazarlık düzeyine sahip olduğu sonucuna varılmıştır” (Bayrakçı, 2020: 163).

Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Uluslararası düzeyde yapılan çalışmalarda medya okuryazarlığı / dijital medya okuryazarlığı / bilişim okuryazarlığı / bilgi okuryazarlığı / dijital medya okuryazarlığı kavramları ilgi görmektedir. Genel olarak medya okuryazarlığı eğitiminin temel bir gereksinim olduğuna değinen önemli isimler arasında Hobbs, Brown, Livingstone, Bober ve Buckingham yer almaktadır. Alanında etkili çalışmalara imza atan bu isimler medya okuryazarlığının, üretebilen bireylerin, eleştirel düşünebilen öğrencilerin, dijital medyanın olanaklarından daha fazla yararlanabilen çocukların yetiştirilebilmesi ve sayısal uçurumun giderilebilmesi açısından, önemli olduğunu savunmaktadır.

Türkiye’de de bu alanla ilgili çeşitli çalışmalar yürütülmektedir. Bu çalışma kapsamında, Türkiye’de 2015-2020 yılları arasında, konu ile ilgili, İletişim Bilimleri alanında yazılmış olan doktora tez çalışmaları taranmıştır. Bu tarama neticesinde, yedi tez çalışması araştırmamız kapsamında incelenmiştir. Tezlerin amaçları genel olarak, medya okuryazarlığı dersinin içeriğini değerlendirerek, dersten alınan verimin artırılabilmesine dair önerilerde bulunmak; bilişim okuryazarlığı yetenekleri ile bireylerin şiddeti meşru bir hak olarak algılama durumları arasındaki ilişkiyi araştırmak; medyanın riskleri ele alma biçimlerini incelemek; diğer ülkelerde

uygulanan başarılı medya okuryazarlığı projelerini inceleyerek, ülkemizdeki eğitime katkı sunmak; ülkemizde eşit şartlarda yetişmeyen çocukların İnternet kullanım durumları arasındaki benzerlik ve farklılıkları incelemek; Türkiye’de televizyonun aile yapısı üzerinde ne ölçüde etkili olduğunu ortaya koymak; üniversite öğrencileri ve mezunlarının dijital okuryazarlık seviyelerini belirlemektir.

Tezlerde kullanılan araştırma yöntem ve teknikleri incelendiğinde yazarların, anket, derinlemesine mülakat, içerik analizi, doküman inceleme, kesitsel tarama yöntemi ve ilişkisel araştırma yöntemlerinden yararlandıkları görülmektedir. Bu bağlamda, çalışma kapsamında incelenen doktora tezlerinde çeşitli nicel ve nitel yöntemlerden faydalanılmıştır. Yazarların bir kısmı tek yöntem kullanmayı tercih ederken; bazıları ise araştırmalarını hem nicel hem de nitel yöntemle desteklemeyi tercih ederek, verilerin anlamlılığını ve güvenilirliğini ölçmek için testler yapmışlardır.

Çalışmamızda incelenen doktora tezlerinin “okuryazarlık” ile ilgili vardığı sonuçlara bakıldığında ise genel olarak, dijital medya okuryazarlığının İnternet’te erişilen içeriğin niteliği ve kalitesini ayırt edebilmeyi gerektirdiği sonucuna varılmıştır. Dijital medya okuryazarlığı ile dijital medya ortamlarının olanaklarını kullanabilen ve risklerden sakınabilen bireyler yetiştirmenin olanaklı olduğu gözlemlenmiştir. Ayrıca, medya okuryazarlığı ve bilişim okuryazarlığının sadece çocuk ve gençlere değil tüm toplumdaki medya tüketicilerine kazandırılması gereken beceriler olduğu vurgulanmıştır. Bilgi okuryazarlığı ile ilgili ise, medyadan aktarılan bilgiler de dahil olmak üzere, risklere ilişkin çok çeşitli bilgiler karşısında kamuoyunun bilgi okuryazarlığı seviyesinin önemli olduğuna dikkat çekilmiştir. Bilgi okuryazarlığı becerisi, bilimsel bilgi temeline dayanan risk haberlerinin ya da riske ilişkin enformasyonların doğru anlaşılması açısından önemlidir. Bununla birlikte çalışma kapsamında incelenen tezler, ülkemizde dijital medya okuryazarlığı üzerine çalışmaların yok denecek kadar az olduğuna ve öğrencilerin dijital medya okuryazarlığı gereksinimlerine değinmektedir. Dijital medya

okuryazarlığının yeni bir boyut olarak mesaj üretme ve iletme becerilerini de devreye soktuğuna ve medya tüketimine ve üretimine ilişkin kişilerin sonradan edinebilecekleri bir dizi beceriyeye gönderme yaptığına vurgu yapılmaktadır.

Yaptıkları araştırmalar neticesinde, medya okuryazarlığı dersini veren öğretmenlerin dersi verebilecek yeterlikte olmadıklarına değinen yazarlar, bu dersi medya eğitimi almış kişilerin ve İletişim Fakültesi mezunlarının vermesi gerektiğine ve medya okuryazarlığının herkese yönelik bir eğitim olması gerektiğine vurgu yapmaktadır. Eğitimin tüm topluma yönelik olabilmesi ancak bireyler arasında fırsat eşitliğinin sağlanabilmesi ile mümkündür. Herkesin, özellikle de çocukların erişimlerinin sağlanabilmesi ve İnternet kullanım becerileri edinebilmesi gerekmektedir.

Konuyu inceleyen araştırmacıların da değindiği gibi, okuryazarlık eğitimi yalnızca tek bir bireye ya da kuruma indirgenebilecek bir süreç değildir. T. C. Milli Eğitim Bakanlığı, belediyeler, üniversiteler, aileler, okulların işbirliği ile çözüme kavuşturulabilecek bir konudur. Ancak bu konunun çözüme kavuşturulabilmesi kısa sürede mümkün değildir. Ülkemizde, belirtilen noktalara dikkat edildiğinde ve okuryazarlık eğitimi konusunda başarılı olan ülkelerin uygulamaları ve politikaları takip edilip, hayata geçirildiğinde, bu sorun da aşama aşama çözülebilecektir.

Kaynaklar

- Altun, A. (2014). Medya okur yazarlığı eğitimine yönelik Türkçe yayınlar: Bir bibliyografya denemesi. *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4(9), 5-15.
- Asrak Hasdemir, T. ve Demirel, G. (2012). İletişim eğitimi ve medya okuryazarlığı: Türkiye'de uygulamadan bir kesit. *Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 17, 176-191.
- Bayrakçı, S. (2020). Dijital yetkinlikler bütünü olarak dijital okuryazarlık: Ölçek geliştirme çalışması [Yayınlanmamış doktora tezi]. Marmara

Üniversitesi.

- Brown, J. A. (1998). Media literacy perspectives. *Journal of Communication*, 48(1), 44-57.
- Buckingham, D. (2001). *Media education, a global strategy for development: A policy paper prepared for Unesco*, Sector of Communication and Information, UNESCO.
- Carlsson, U. ve Culver, S. H. (2013). *Media and information literacy and intercultural dialogue*, UNESCO. http://milunesco.unaoc.org/wp-content/uploads/2013/04/Media_and_Information_Literacy_and_Intercultural_Dialogue.pdf.
- Filiz, H. (2020). Medya okuryazarlığı ve aile değerleri bağlamında televizyonun Türk aile yapısına etkisi [Yayınlanmamış doktora tezi]. Marmara Üniversitesi.
- Görgülü Aydoğdu, A. (2015). Eleştirel farkındalık yaratmada yeni medya okuryazarlığı ve yeni medya bilinci üzerine bir inceleme [Yayınlanmamış doktora tezi]. Gazi Üniversitesi.
- Khan, A. W. (2006). Preface. İçinde Divina Frau-Meigs (Editör) *Media education: A kit for teachers, students, parents and professionals*, UNESCO, 5.
- Knaus, T. (2020). Technology criticism and data literacy: The case for an augmented understanding of media literacy. *Journal of Media Literacy Education*, 12(3), 6-16.
- Livingstone, S. (2004), *Media literacy and the challenge of new information and communication technologies*, LSE Research Online, <http://eprints.lse.ac.uk/1017>.
- Livingstone, S., Couvring Van, E. ve Thumim, N. (2005). *Adult media literacy: A review of the research literature on behalf of Ofcom*. <http://dera.ioe.ac.uk/5283/1/aml.pdf>.

- Livingstone, S. ve Bober, M. (2005). *UK children go online: Final report of key project findings*. 6. London School of Economics and Political Science, London, UK.
- NAMLE (2007). *Core principles of media literacy education in the United States*. [https://cmes.uchicago.edu/sites/cmes.uchicago.edu/files/uploads/MediaLiteracy/NAMLE_Core%20Principles%20\(Teachers\).pdf](https://cmes.uchicago.edu/sites/cmes.uchicago.edu/files/uploads/MediaLiteracy/NAMLE_Core%20Principles%20(Teachers).pdf).
- NAMLE (2016). <https://namle.net/publications/mle-common-core-standards/>.
- Omur, S. ve Uyar, M. (2020). "Disiplinlerarası yaklaşım olarak medya okuryazarlığı: Türkiye'de üretilen tezler üzerine bir inceleme". *PESA Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6(3), 277-290.
- Potter, W. J. (2010). The state of media literacy. *Journal of Broadcasting and Electronic Media*, 54(4), 675-696.
- Rosenbaum, J. E., Beentjes, J. W. J. ve Konig, R. P. (2008). Mapping media literacy key concepts and future directions. *Annals of the International Communication Association*, 32(1), 313-353.
- Turan, S. G. (2016). Bilişim okuryazarlığı bağlamında siber şiddetin meşrulaştırılması [Yayınlanmamış doktora tezi]. Marmara Üniversitesi.
- Turancı, E. (2017), Risk iletişimi stratejileri açısından bilgi ve bilgi okuryazarlığı: Sağlık haberlerine ve sağlık çalışanlarına yönelik bir araştırma [Yayınlanmamış doktora tezi]. Gazi Üniversitesi.
- Ulusoy, A. (2018), Dijital medya okuryazarlığı, gereksinimler ve yenilikçi uygulamalar üzerine bir inceleme [Yayınlanmamış doktora tezi]. Erciyes Üniversitesi.
- UNESCO (1982), *Grunwald Declaration on media education*. http://www.unesco.org/education/pdf/MEDIA_E.PDF.
- UNESCO (2007). *Paris Agenda or 12 recommendations for media education*. http://www.diplomatie.gouv.fr/fr/IMG/pdf/Parisagendafin_en.pdf.
- UNESCO (2013). *Media and information literacy: Policy and strategy guidelines* [Özet]. <http://www.unesco.org/new/en/communication-and-information/resources/publications-and-communication-materials/publications-full-list/media-and-information-literacy-policy-and-strategy-guidelines/>.
- Unsworth, L. (2001). *Teaching multiliteracies across the curriculum: Changing contexts of text and image in classroom practice*. Open University Press.
- Uyar, M. (2020). Sayısal uçurum ve medya okuryazarlığı bağlamında çocukların İnternet kullanımları: Ankara örneği [Yayınlanmamış doktora tezi]. Gazi Üniversitesi.
- Uyar, M. ve Asrak Hasdemir, T. (2020). Medya okuryazarlığının değerlendirilmesi: Konular, sorunlar ve olasılıklar. *ODÜ Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 10(1), 76-89.

Extended Abstract

Tremendous developments in information and communication technology affect both communication practices and theoretical foundations of communication studies, including media literacy. One of the most accepted definitions is "the ability to access, analyze, evaluate and create messages across a variety of forms," and "media literate" is someone "who can decode, analyze, and produce both printed and electronic media" (cited in Chris and Potter, 1998: 5). Today, "a new form of literacy" noted by Livingstone as computer or internet literacy came to the fore with "a major shift in information and communication technology". The concepts of media literacy / new media literacy / information literacy / information literacy / digital media literacy are of interest in international studies. Hobbs, Brown, Livingstone, Bober, and Buckingham are among the influential

names who generally argue that media literacy is important for raising individuals who can produce, students who can think critically, children who can benefit more from the possibilities of new media, and bridging the digital divide.

Considering the importance of the subject all over the world, it is important how much doctoral dissertations, which are among the most real-life studies of the academy, focus on media literacy. Thus, the research problem of this study is whether doctoral dissertations completed in the field of information and communication sciences in social sciences in Turkey contribute to other studies on education and social sciences. Therefore, the following questions were tried to be answered:

1. How many studies on media literacy have been conducted in Turkey since 2015? How many of these studies are directly related to the field of communication sciences?
2. In which years and in which universities were the dissertations included in the study conducted?
3. What are the purposes of the dissertations?
4. What are the research methods and techniques of the dissertations?
5. What are the general findings of the dissertations?
6. What are the conclusions and recommendations within the scope of "literacy" terms?

The data collection phase showed that there were 19 studies on media literacies between 2015 and 2020. Dissertations in Communication Sciences were selected as the focus of this study. Then, it was concluded that there were only 7 dissertations related to our field. These dissertations are, respectively, "A study on new media literacy and new media consciousness for creating critical awareness" by Adalet Görgülü Aydoğdu in 2015, "Justification of cyber-harassment in terms of digital media literacy" by Seda Gökçe Turan in 2016, "Risk communication strategies and information, information literacy: A study of health news and healthcare personnel" by Eda Turancı in 2017, "Digital media literacy and requirements, a study

on innovative practices" by Ali Ulusoy in 2018, "Children's internet use in the context of digital divide and media literacy: The case of Ankara" by Mehtap Uyar in 2020, "The effect of television on Turkish family structure in the context of media literacy and family values" by Hacer Filiz in 2020, and "Digital literacy as a whole of digital competences: Scale development study" by Serkan Bayrakçı in 2020.

The doctoral dissertations examined have various purposes. The purpose of the dissertation by Görgülü Aydoğdu (2015) is to introduce the importance of the media literacy course to correctly understand the practices of new media individually and socially, to evaluate the content of the course to use the new media more effectively. The purpose of Turan's (2016) study is to investigate the relationship between individuals' information literacy skills and their perception of violence as a legitimate right. The study by Turancı (2017) aims to examine how risk is presented to the public through the media and how media is a strategic partner in the process of acquiring, transmitting, and disseminating information and information about risks within the framework of risk communication. The dissertation by Ulusoy (2018) aims to contribute to the solution of the curriculum problem in media literacy education in Turkey by examining the successful projects and practices in the world. The purpose of Uyar's (2020) dissertation is to examine what kind of similarities and differences there are in raising children without internet access in Turkey under equal conditions and opportunities and how their internet usage skills are formed. Filiz's (2020) dissertation aims to reveal whether television has an impact on the Turkish family structure and to guide future studies. Finally, Bayrakçı's (2020) dissertation aims to develop a scale to reveal the digital literacy levels of university students and graduates and to determine their digital literacy levels.

In this study, doctoral dissertations written in the field of Communication Sciences in Turkey between 2015-2020 were scanned and seven dissertations

were analyzed. The aims of the dissertations are generally to evaluate the content of the media literacy course and make suggestions to increase the efficiency of the course; to investigate the relationship between information literacy skills and individuals' perception of violence as a legitimate right; to examine how the media handles risks; to contribute to the education system by examining successful media literacy projects implemented in other countries; to examine the similarities and differences between the internet usage of children under unequal conditions; to reveal the effect of television on family structure in Turkey; to determine the digital literacy levels of university students and graduates.

The research methods are surveys, in-depth interviews, content analysis, document review analysis, cross-sectional survey methods, and relational research methods. In other words, the authors evaluated both quantitative and qualitative methods and conducted tests to measure the significance and reliability of the data.

The results related to "literacy" generally point out that new media literacy requires discerning the nature of the content accessed on the internet. It is also emphasized that media literacy and digital literacy are skills that need to be acquired not only for children and young people but for all media consumers in society.

Knowledge literacy skills are important in understanding accurate risk information or risk-related information based on scientific knowledge. The dissertations point out that there are very few studies on digital media literacy in Turkey and address the digital media literacy needs of students. It is also emphasized that digital media literacy introduces the ability to produce and transmit messages as a new dimension and refers to a set of skills that people related to media consumption and production can acquire later.

Yazar Bilgileri

Author details

*Arş. Gör. Dr., Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi İletişim Fakültesi, mehtapgunes@mail.com, Orcid: 0000-0001-7613-883X

** (Sorumlu Yazar **Corresponding Author**) Prof. Dr., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İletişim Fakültesi, tubahasdemir@gmail.com, Orcid: 0000-0002-4595-8496

Katkı Oranı

Author Contribution Percentage:

Birinci yazar % 50 First Author % 50

İkinci yazar % 50 Second Author % 50

Destekleyen Kurum/Kuruluşlar

Supporting-Sponsor Institutions or Organizations:

Herhangi bir kurum/kuruluştan destek alınmamıştır. None

Çıkar Çatışması

Conflict of Interest

Herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır. None

Kaynak Göstermek İçin

To Cite This Article

Uyar M. & Asrak Hasdemir T. (2023). Dijitalleşme ve medya okuryazarlığı üzerine incelemeler: Türkiye'deki akademik çalışmalar. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, (61), 66-83. <https://doi.org/10.47998/ikad.1240616>

Ek 1 Türkiye'de Medya Okuryazarlığı Konusu ile İlgili Yayınlanmış Doktora Tezleri (2015-2020 Yılları Arası)

SAYI	YAZAR	YIL	TEZ ADI	TEZ TÜRÜ	KONU
1	ADALET GÖRGÜLÜ AYDOĞDU	2015	Eleştirel farkındalık yaratmada yeni medya okuryazarlığı ve yeni medya bilinci üzerine bir inceleme	Doktora	Gazetecilik; İletişim Bilimleri
2	OYA TAN	2015	Medya Okuryazarlığı eğitimi: Öğrenci, öğretmen, aile bağlamında örnek bir araştırma	Doktora	Eğitim ve Öğretim; İletişim Bilimleri
3	SEDA GÖKÇE TURAN	2016	Bilişim okuryazarlığı bağlamında siber şiddetin mesrulaştırılması	Doktora	İletişim Bilimleri
4	MEHMET SELAHATTİN OKUROĞLU	2016	Eleştirel medya okuryazarlığı kuramı: Eskişehir okulları ölçeğinde bir alan araştırması	Doktora	Eğitim ve Öğretim; Gazetecilik; İletişim Bilimleri
5	ERDEM KOÇ	2016	Türkiye'deki medya okuryazarlığı eğitimi için bir uygulama önerisi	Doktora	Eğitim ve Öğretim; İletişim Bilimleri
6	KADİR KAPLAN	2017	Medya okuryazarlığı dersinin Türkçe öğretimiyle birleştirilmesi sürecinde medya okuryazarlığı dersi öğretmenlerinde bulunması gereken yeterlikler	Doktora	Eğitim ve Öğretim
7	ADEM KARATAŞ	2017	Öğretmen adaylarının medya okuryazarlık düzeylerinin belirlenmesi ve eğitim fakültelerine yönelik bir 'medya okuryazarlığı' eğitim programı tasarısı	Doktora	Eğitim ve Öğretim; İletişim Bilimleri
8	EDA TURANCI	2017	Risk iletişim stratejileri açısından bilgi ve bilgi okuryazarlığı: Sağlık haberlerine ve sağlık çalışanlarına yönelik bir araştırma	Doktora	Halkla İlişkiler; Sağlık Kurumları Yönetimi; İletişim Bilimleri
9	ALİ ULUSOY	2018	Dijital medya okuryazarlığı, gereksinimler ve yenilikçi uygulamalar üzerine bir inceleme	Doktora	İletişim Bilimleri
10	JAHANGİR GHOLİPOUR	2018	Üniversite öğrencilerinin bilgi okuryazarlığı becerilerinin değerlendirilmesi: İran örneği	Doktora	Bilgi ve Belge Yönetimi
11	ÖZLEM ŞENYURT	2018	Türk milli eğitim sisteminde bilgi okuryazarlığı gereksinimlerinin karşılanması	Doktora	Bilgi ve Belge Yönetimi
12	CAHİT ERDEM	2018	Öğretmen adayları için medya okuryazarlığı dersi öğretim programı tasarısı	Doktora	Eğitim ve Öğretim
13	ŞULE ALICI	2018	Mesleki gelişim programının eleştirel medya okuryazarlığı aracılığıyla Türk okul öncesi öğretmenlerinin sürdürülebilir kalkınma için eğitim ile ilgili mesleki gelişimlerine etkisinin araştırılması	Doktora	Eğitim ve Öğretim
14	HACER DOLANBAY	2018	Sosyal bilgiler öğretmen adaylarına yönelik medya okuryazarlığı eğitimi modeli	Doktora	Eğitim ve Öğretim
15	AYKUT ÖZEL	2018	Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının medya okuryazarlığı algılarının incelenmesi	Doktora	Eğitim ve Öğretim
16	SEVİLAY AYDEMİR	2019	Toplumsal cinsiyet eşitliğine duyarlı medya okuryazarlığı eğitiminin öğretmen adaylarının toplumsal cinsiyet eşitliğine ilişkin tutumlarına etkisi	Doktora	Eğitim ve Öğretim
17	MEHTAP UYAR	2020	Sayısal uçurum ve medya okuryazarlığı bağlamında çocukların İnternet kullanımları: Ankara örneği	Doktora	Halkla İlişkiler; İletişim Bilimleri
18	HACER FİLİZ	2020	Medya okuryazarlığı ve aile değerleri bağlamında televizyonun Türk aile yapısına etkisi	Doktora	Halkla İlişkiler
19	SERKAN BAYRAKCI	2020	Dijital yetkinlikler bütünü olarak dijital okuryazarlık: Ölçek geliştirme çalışması	Doktora	Bilim ve Teknoloji; Eğitim ve Öğretim; İletişim Bilimleri

Kaynak: Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Tez Merkezi, <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>